वसन्ततिलकभाणः ।

श्रीवरदाचार्य्य विरचितः

बि. ए. उपाधिधारिणा

श्री जीवानन्द विद्यासागर भट्टाचार्य्येण

संस्कृतः

कलिकाताराजधान्याम् ।

वाल्मीकियन्त्रे मुद्रितः

१८७२

वसन्ततिलकम् ।

जयन्ति जगताम्मातुस्स्तनकुङ्कुमबिन्दवः ।
मुकुन्दाश्लेषसङ्क्रान्तकौस्तुभश्रीविडम्बिनः ॥ १ ॥

अपि च ।

क्रीडाभिन्नहिरण्यशुक्तिकुहरे रत्नात्मनावस्थितान्
हारं हारमुदारकुङ्कुमरसानव्याजभव्यान्नखैः ।
वीरश्रीकुचकुम्भसीम्नि लिखतो वीरस्य पत्रावली-
स्तत्कालोचितभावबन्धमधुरं मन्दस्मितं पातु नः ॥ २ ॥

नान्द्यन्ते सूत्रधारः ।

सूत्र । सविनयानन्दम् । भो भोस्समन्ततस्सन्ततमधुमदमुदितमत्तकामिनीविलासविवशापाङ्गशृंखलितविशृंखलविविधरसिकजनविहारहारिणी हरिहरहिरण्यगर्भादिनिखिलसुरासुरमणिमुकुटोपलालितशासनस्य भगवतो मकरध्वजस्य पूजोत्सवारम्भसम्भ्रान्त-सकलवारविलासिनी-समादेशसम्पादनचटुलविटनिविडनिबद्धसञ्चारा काञ्चीपुरी । समन्तादवलोक्य सानन्दम् ।

पुरोऽवलोक्य सकौतुकम्। एष खलु हेषारवपरिकुपितवन-महिषविषाणकोटीपाटनभयचकितरथतुरगविषमितरथचरण-संघट्टनविघट्टितविकटकटकधातुधूलीपुञ्जरञ्जित इव पिञ्जर-वपुरुदयाद्रिशिखरमारूढो भगवानंशुमाली। इदानीं खलु।

आपाटलैः प्रथममङ्कुरितैर्मयूखैरक्राम्यतिः प्रथमशैलविहारिणीनाम्।
सोऽयङ्करोति सुरपुङ्गवसुन्दरीणां कर्णेषु कल्पतरुपल्लवभङ्गलक्ष्मीम्॥

किञ्च।

तरुणान्दिवाकरमयूखमञ्जरीमरुणामशोकशिखरावलम्बिनीम्।
कमनीयपुष्पमनसा समाश्रितां मधुपो विडम्बयति मञ्जुभाषिणीम्॥

सौरभाघ्राणमभिनीय सलज्जम्। सत्यं मधुकर इवाह-मपि वासन्तिकाऽनुरक्तहृदयः परिभ्रान्तोऽस्मि। सत्यमशोक-मञ्जरीमेव भजते मधुकरी। सवितर्कम्। अधुना निखिलकु-सुमहेतुना वसन्तेन भवितव्यम्। समन्तादवलोक्य।

उद्वेलपञ्चममुदञ्चितबालचूतमुद्दामकेशरमुदारसमीरपीतम्।
उन्निद्रपञ्चशरमुल्वणकर्णिकारमुच्चैरिदं हि मधुवासरमाविरासीत्॥

अहो रमणीयता वसन्तस्य।

मन्दम्मन्दं मलयपवनो मल्लिकाछत्रधारः
पायं पायं मधुपरिमलं पाटलीकुड्मलानाम्।
मध्ये मध्ये विरचितगतिर्माधवीमण्डपानां
क्रीडाखेदं हरति शनकैः क्रीडया सुन्दरीणाम्॥

अहो सार्वत्रिकता प्रेमानुबन्धस्य।

उद्दामगन्धकुसुमस्मितशालिनीनामुद्यानचूततरवो नवमालिकानाम्।
आपूरयन्ति मकरन्दरसैः स्वकीयैराकल्पितं कुसुमपांशुभिरालवालम्॥

अन्यतोऽवलोक्य सकौतुकम् ।

अङ्गारश्रियमातनोति नितरामापाटलं पल्लवं
धूमश्रेणिविडम्बिनी पुनरसौ निर्याति भृङ्गावली ।
पुष्पाण्यत्र च संलुठन्ति कतिचित् स्पृष्टानि मन्दानिलैः
शङ्के दग्धुमसौ जगन्ति मदनः सन्तापयत्याशुगान् ॥

अतिचिरस्थायी वैरानुबन्धः स्थावराणामपि । तथाहि

पादताडनमशोकपादपाश्चिन्तयन्त इव हन्तुमङ्गनाः ।
मन्मथाय महनीयसौरभानर्पयन्ति खलु हन्त सायकान् ॥

साश्चर्यम् । सर्वङ्कषाणि कुसुमशरचापविजृम्भितानि । यतः

हालास्वादकषायितैर्मधुलिहामालापवत्यः स्वरै-
रन्तःपल्लवजृम्भमाणसुमनःसन्दोहमन्दस्मिताः ।
उन्मीलन्मकरन्दघर्मसलिलैरुत्कण्ठकाः केसरै-
राक्रीडन्नववीरुधः क्षितिरुहैराक्रीडवाटीं गताः ॥

सर्वतोऽवलोकयन् वसन्तातिशयमभिनीय ।

निद्रितरसालगन्धैर्मुदितकलकण्ठमुग्धसंलापैः ।
किन्तैः केवलमदनैः समयैरस्पन्दचन्दनसमीरैः ॥

पुरोऽवलोक्य । कथमियमनवरतविहरमाणवरयुवतिचटुलचरणमणिकटककरणितमुखरसौधवीथिका राजधानी । इयं हि ।

अनङ्गब्रह्मतन्त्राणामङ्कुराण्यर्णमेदिनी ।
कमलाकान्तशुद्धान्तकेलिचङ्क्रमणस्थली ॥

विभाव्य । शतमखनगरीमप्यतिशेते सकलगुणनिकरसङ्केतशाला काञ्चीपुरी । जलनिधिसमाहृतकतिपयजलमानुषीमुखविकासवञ्चितचपलजनचित्तायास्तस्याः कियती गरीयस्ता ।

अत्र हि।

परिचयविशुद्धवीणावेणुमृदङ्गादिवाद्यविस्ताराः।
विख्यातरसिकविद्याः सर्वे स्वयमेव सिद्धसङ्गीताः॥

अपि च।

तत्रैको मघवानिह द्विजगणाः सर्वेऽपि रम्भापरं
मान्यास्तत्र परसहस्रमिह ताः कान्तोरुकार्श्येर्जिताः।
तत्रैको हि गुरुः कविश्च बहवस्तेऽप्यत्र वहिर्मुखाः
पौरैश्चन्द्रमुखैः किमत्र सदृशा मन्ये किमन्यैर्गुणैः॥

सकलनगरसाधारणी किमस्याः सकलसुरनिकरतोषकारिणी गुणश्रेणी। तथा हि,

इह मखमतनिष्ठ पद्मयोनिः स च पुनरत्र समुत्थितो मुकुन्दः।
अमुमिह कलयन्ति केऽपि धन्याः पुनरयमत्र ददाति वाञ्छितानि॥

पुरोऽवलोक्य सकौतुकोल्लासम्। सन्ततविरचितचटुलपवनेन वेपमानमकरध्वज-पटपल्लवसमुल्लसित-विटङ्कवाटिकाविशङ्कट-मणिगण-खचित-वेदिकाविहरमाण-विविधविटनिचयविचार्य्यमाणसाङ्गानङ्गतन्त्रविस्तारा बालकजनपरिचीयमानपरिवादिनी डमरुमृदङ्गमुरजझर्झरीसुखरसुधाधौतविविधधवलमन्दिर--निकुरम्बनिर्जितनीहारहारहिमगिरिदिगम्बरसितरोचिरम्बरसरिदम्बुकम्बुशरदम्बुदकुमुदकुन्दा वसन्तवीथी। सप्रत्यभिज्ञम्। शृङ्गारपद्यानिपद्या खल्वियं वीथी। इह खलु।

कतिचन निवेश्य कामिनीनां मृगमदसौरभमेदुरे कपोले।
मुकुलितनयनं मुखानि धन्या निधुवनसन्धिषु निर्विशन्ति निद्राम्॥

सवितर्कम्। अत्रैव खलु सुहृदनङ्गशेखरकलत्रं चित्र-

लेखा, तावदेनां विलोकयन्नमुनैव मार्गेण गमिष्यामीति । वीथीं प्रविश्य पार्श्वतोऽवलोक्य सकौतुकम्, सफलमद्य संजातञ्चक्षुः ।

पश्चात्पीठनिषण्णया नखमुखैः पर्य्यायतः कुञ्चितै-
र्विस्रस्तां विनिकीर्य्य केशकवरीमाबद्धसीमन्तया ।
सख्या साकमुदीरितस्वजननीसम्भोगवार्त्तासुधा
बाला सौरभशेषचन्दनवती बालातपं सेवते ॥

निर्वर्ण्य ।

शशधरमणिमालं चन्द्ररेखाभिरामं
ललितपुलकजालं लक्ष्यबिन्दुप्रवालम् ।
वपुरनघममुष्या वक्ति कस्यापि यूनः
सुरतकलहलीलासूक्ष्ममार्गाभियोगम् ॥

कुशला खल्वेषापि कुसुमशरगोष्ठीषु । साश्चर्य्यम् ।

मधुकरपरिभवकातरमासीदरविन्दमाननं तन्व्याः ।
अह ह विधिदुर्विपाकस्तत्र च परिभूतमलकल्पैस्तैः ॥

तावदेनामनुसृत्य गच्छामः । उपसृत्य पदान्तरे स्थित्वा ।

प्रथयचन्द्रलेखं परिमलशेषाङ्गरागरमणीयम् ।
अव्यवधानमनोहरमङ्गन्तव जयतु मदनसर्वस्वम् ॥

किमब्रवीषि किमब्रवीषि? धन्यः खलु भवान्नवमालिकासङ्गेन, तत्र चाटुकरणेनेति? रम्भोरु! मैवं वादीः ।

अन्तःकूजदुदारकण्ठमसकृन्मुञ्चेति लोलेक्षणां
प्रायः स्मेरकपोलमूलमस्रुतप्रस्यन्दि बिम्बाधरम् ।
आधूताङ्गुलिपल्लवाग्रमलमित्यानर्त्तितभ्रूलतं
पीतं येन मुखं त्वदीयमबले सोऽयं हि धन्यो युवा ।

किं ब्रवीषि ? गच्छ गच्छ विदग्धः खलु भवान् व्यवहार-विद्यास्विति ?

गाढपीड़ितपरस्पराधरं कण्ठगर्भितकपोतकूजितम्।
अद्यपावरणमात्तसीत्कृतं विस्मरामि किमु ते रतोत्सवम् ?

त्वयैव गन्तव्यमित्युक्ते तावद्गच्छामि। पदान्तरङ्गत्वा साश्चर्य्यम्।

स्थित्वा विचित्रमणिशालिनि रत्नपीठे
भाले गृहीतमुकुरा करपल्लवेन।
कालेयपङ्कतिलकं परिकल्पयन्ती
केषा समुन्मिषति काचन कातराक्षी ?

निर्वर्ण्य सप्रत्यभिज्ञम्। आः परिज्ञातम्, अनङ्गचन्द्रिकायाः कनीयसी कतिपयकालमस्मत्परिरब्धकलत्रं तारावली। कथमियमचिरात् सम्पन्नयौवना जाता। तथा हि

आयाति श्रियमञ्जसा नयनयोरम्भोरुहप्रेयसीं
सन्नाहः स्तनयोरयङ्कथयते सम्भोगयोग्यान्दशाम्।
वैदग्ध्येन सहासिकां वितनुते वाचामियं प्रक्रियां
मुग्धायाः पुनरैन्दवीन्न सहते मुख्यामभिख्यां मुखम्॥

कथमियमस्यामेव वीथिकायामितस्ततः सञ्चरन्तमपि मामद्य विशेषतः सानुरागन्नालोकयति ? भवतु एनामुपसर्पामि। उपसृत्य। अस्तु कुशलमाकल्परचनायाः ?

लोके कलङ्कमपहातुमयं मृगाङ्को
जातो मुखन्तव पुनस्तिलकच्छलेन।
तत्रापि कल्पयसि तन्वि ! कलङ्करेखां
नार्य्यः समाश्रितजनं हि कलङ्कयन्ति॥

सादरम् । किंब्रवीषि ? कदाचिद्विशदमतयोऽपि भ्रमन्ति खलु घण्टापथेषु, यदस्मदावासदोषेण स्वप्नेऽप्यचिन्तनीयामिमाम्वीथीमागतोऽसीति ? सपरितोषम् । सफलमद्य संजातं श्रोत्रं, यदमून्यक्षराणि श्रूयन्ते । कुतः पुनरियं शिक्षिता वैदग्धी ? यदात्मदोषमन्यत्र समारोपयसि ? किमेनन्न सम्भावयसि ? किन्न पश्यसि मामस्यामेव वीथिकायामनवरतसञ्चारिणम् । अथवा कुतस्ते दोषः प्रेमशालिन्याः ? अपि तु यौवनमदमेदुराया दृष्टेः या पुनरग्रतः स्थितमपि वस्तु न विषयीकरोति । अपि च । कपटानुरागकौसीदिकः खलु वेश्याजनः । तथा हि ।

आलापैर्मधुरैश्च कांश्चिदपरानालोकितैः सस्मितै-
रन्यान्विभ्रमकल्पनाभिरितरानङ्गैरनङ्गोज्ज्वलैः ।
आचारैश्चतुरैः परानभिनवैरन्यान् भुवःकम्पनै-
रित्थं कांश्चन रञ्जयन्ति सुदृशो मन्ये मनस्त्वन्यथा ॥

श्रुतिमभिनीय स्वगतम् । आः कष्टमनपराधिनमपि परिजनमतिनिष्ठुरन्निर्भर्त्सयन्ती नीचवृद्धवर्द्धकी समापतति । प्रकाशम् । यदि मनसि न रोचते, वयमेव गच्छामः । कद्धुजरतीरूपेण कृत्यामुत्पाद्य किमस्मानुद्वेजयसि । सप्रणयकोपम् । किं ब्रवीषि ? किमात्थ रे कितव ? साधु सम्यगुक्तम् । अयस्कारवाटिकायां सूचीविक्रयवत् किमस्माभिरुपालभ्भि । गर्भदासवदलङ्कारमञ्जर्य्या दास्यमाचरन्तं भवन्तमस्यामेव वीथिकायां कथन्नाम न दृष्टवती । किमेतेन गतमखिल-

माखान्नाम। प्रलपतु जरती त्वां यत्किञ्चिदत्रैवाद्य त्वया स्थातव्यमिति। सोल्लासम्। परमनुगृहीतोऽस्मि।

श्रमजलपरिमृष्टपत्रलेखं श्वसमाकुलकुण्डलाभिरामम्।

मुखमिदमुदितस्मितन्त्वदीयं मुहुरभिवाञ्छति वीक्षितुम्मनो मे॥

तथाप्यस्याः कामुकजनसुखकालरात्रेरग्रतः स्थातुमशक्तो, गच्छामि गृह्यतामाशीः, अथवा किमाशीर्वादेन ते सर्वाशिषामुपरि वर्त्तमानायाः? पदान्तरे स्थित्वा। आः कष्टमग्रत एव जरती। सक्रोधम्। मामियं पिशाचमुखी तर्जन्या तर्जयन्ती किं प्रलपति।

"रे रे धूर्त्तजनधौरेय दरिद्रचूडामणे! कृपणजन! मूर्द्धन्यवार्द्धकिनेयभगिनीभुजङ्गजीर्णशूर्पेण निहत्य निष्काशितोऽपि शङ्काहीनः पुनरपि समागतोऽसि? रे मानहीन! किमित्थं सुलभा तारावली? किन्न पश्यसि जात्यन्धपण्यकलत्राणि विक्रीय पण्यकलत्राणि परिपालयतो भाग्यपुरुषान्?" एतत् किं कुक्कुटोपाध्यायशिक्षितकुटिलविद्यादर्शनस्थानम्? "प्रतिश्रुतं धनमदत्त्वा न गन्तव्यम्।" सोद्वेगस्मितम्। श्रुतानि श्रोतव्यानि, यदि सन्त्यन्यानि कर्णामृतानि, तान्यपि कथय। सक्रोधसम्भ्रमं छुरिकामुद्यम्य। अरे नीचवृद्धवर्द्धकि! किमुपाध्यायमपि स्पृशसि? तारावलीमुद्दिश्य। पञ्चषाणि परुषभाषितानि सोढानि, इतः परं यदि ब्रूया अनया शूर्पणखामिव कृत्वा गच्छामि। "गच्छ गच्छ हीनजन!" देहि मे द्वारं जानासि मे हस्तमिति सधैर्य्यंमिव क्रम्य। साश्चर्य्यम्। कथमपि कालसर्पमुखान्निष्क्रान्तोऽस्मि। सखेदम्। अनङ्गवीरचैत्रमनयैव

दूषिता तारावली । सविमर्षम् । कथमस्यामुत्पन्नापि सकल-
भुवनैकरत्नं तारावली । यद्वा शम्बूकजातिरपि किन्न प्रसूते
मुक्ताफलं शुक्तिः । कर्णं दत्त्वा । किमिह कल कल इव श्रूयते
पौराणाम् ? पुरोऽवलोक्य । तावदेनामापतन्तीञ्चन्द्रसेनां
पृच्छामि । सखि चन्द्रसेने ! कोऽयं कोलाहलः ? किं ब्रवीषि ?
चित्रवति ! चत्वरे शूरसेनवीरसेनयोश्चरणायुधयोर्युद्ध
प्रवर्त्तत इति । परमसम्भ्रमपरा भवन्ति पौरा इति । तर्हि
वयमपि समागत्य पश्यामः । कथमुपक्रान्त एव ते क्रूर-
धारचरणशस्त्रयोश्चरणायुधयोः कलहः । सशिरःकम्पम् ।

तुण्डेन खण्डयति तूर्णमुपेत्य वेगात्
पादेन हन्ति परिहृत्य परप्रहारान् ।
पार्श्वं परिभ्रमति पश्यति चावकाश-
मुन्नम्रचूड़मुपसर्पति ताम्रचूड़ः ॥

अथच ।

पश्चान्न याति न च याति पुरः प्रमादात्
पार्श्वं न याति चरणायुधसार्वभौमः ।
वामेन केवलमसौ चरणेन शत्रो-
र्मौलौ निहत्य मुहुरुच्छ्रितकण्ठनादः ॥

अपि च ।

अग्रे पश्चलकेशरामभिमुखं ग्रीवां प्रसार्य्यायतां
लालसारक्ततास्रलोचनपुटौ रोषाधिकौ कुक्कुटौ ।
चूड़ाखण्डनतीव्रशोणिततरां दुर्वारपक्षारवं
पर्य्यायेण कृतोत्प्लुति प्रहरतः पादैर्निबद्धक्षुरैः ॥

तदनयोः परस्परातिशायिनोर्जयपराजयौ पौरमुखा-देव जानीमः। तद्गन्तव्यमेवास्माभिरविलम्बितमिति। कति चित्पदानि गत्वा सकौतुकम्। सफलमद्य जातञ्चक्षुः यदिदानीम्,

मन्दस्मितम्मधुरकुङ्कुमपत्त्रलेखं
माणिक्यकुण्डलमनोहरगण्डभागम्।
मुक्ताकलापपरिचुम्बितकर्णमूलं
मार्गे पुरःस्फुरति मन्मथभागधेयम्॥

निर्वर्ण्य। कथमियमाकृतिरस्यान्नगर्य्यामितःपूर्वन्न दृष्ट-चरी श्रुतचरी च। तथा हि।

कर्णोत्सङ्गविसर्पिणी नयनयोः कान्तिर्वसन्तोत्पलं
लाक्षासम्भ्रमनिर्व्यपेक्षमधुरं लावण्यमेवाधरे।
हारोऽस्याः स्मितचन्द्रिकैव कुचयोरङ्गप्रभाकञ्चुकी
तन्वङ्ग्याः केवलमङ्गहारमधुना मन्ये परं भूषणम्॥

साश्चर्य्यम्। कथमत्रैव साक्षाद्भगवती मातङ्गी मतङ्गकुल-ललामभूता सङ्गीतजन्मभूमिः सकलकलाकलापप्रवीणा वीणावती?

वेणीवेल्लितबालकेन कदलश्रेणीमनोहारिणी
वीणा पर्वसु मीलितार्द्धनयनं व्यापारयन्ती नखान्।
मुक्तावेष्टितकर्णपत्त्रवलयामुग्धस्मितालङ्कृता
सङ्गीतं वितनोति तत्परिसरे तालानुकारस्तनी॥

तावदेनामायान्तीं कान्तिमतीं पृच्छामि। सखि कान्ति-मति! कैषा वीणावत्या सह वीणामुपगीयमाना सीमन्तिनी? किं ब्रवीषि? "भाव! भवानपि किन्न जानाति? अस्मिन्नगरे

वसन्तयाजी नाम कश्चिद्विप्रो वर्त्तते। स कदाचित् पुत्रमवलोक्यास्मिन्नगरे सत्यव्रतचैत्ये पुण्यकोटिच्छायायां भवता यष्टव्यमित्यब्रवीत्। सोऽपि नाहमिष्ट्वा भवता सह सुरनगरवेश्यावाटिकासु कलहमहापातकमनुभवितुमिच्छामि। केवलमस्यामेव नगर्यामेतासु वेश्यावाटिकासु पर्य्यटामीति यज्ञार्थं सम्पादितार्थजातमादाय सत्वरमेतामेव वेश्यावाटिकां संप्राप्त इति।" साधु विप्रकुमार! साधु! सम्यङ्निश्चितार्थोऽसि। वारसुन्दरीमुद्दिश्य वषट्कारपूर्वकं द्रव्यत्यागमाचरतस्ते यज्ञफलं सिद्धमेव।

यूनामनङ्गं यजतां विशाला शाला च लीलागृहचन्द्रशाला।
गात्राणि पात्राणि विलासिनीनां, मध्यञ्च वेदी, भणितानि मन्त्राः॥

ततस्ततः। किं ब्रवीषि? "अथैषा तस्य धर्मपत्नी 'पतिव्रतानां पत्युरनुसरणमेव परमो धर्म इति' स्वयमप्येतां वेश्यावाटिकां प्रविश्य वसन्तकलिका नाम भूत्वा वेश्याधर्मेण वर्त्तत इति।" सपरितोषम् तर्जनीमाघूर्णयन्। साधु बुद्धिमति! साधु, सत्यं धर्मपत्न्येवासि। सद्य एव पत्युरनुसरणफलं प्राप्तासि। यच्छ्रोत्रियवेतालविधीयमानस्नानोपवासादिविविधदुःखभाजनमात्मानमविधाय मनोरमान् भोगाननुभवन्ती सुखेन वर्त्तसे। तावदेनामुपसर्पामि।

सकौतुकमुपसर्प्पन् सविनयमुत्थाय। वीणावति! किं ब्रवीषि? "तिष्ठ तिष्ठ महाकुलीन! तत्रैव स्थित्वा यदि कथय कथनीयम्। नाहमुत्सर्पणयोग्या दुष्कुलेति।" सखीदक्षिं ब्रवीषि? ब्रह्मसूत्रमवलोक्य स्वगतम्। "रे महापातकिन्! किमत्राप्यस्मान

पिशुनयति ?" प्रकाशम्। को नाम कुलदोषः स्त्रीरत्नस्य? स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि।

सखि वीणावति! वसन्तकलिकामुखमवलोक्य भूयोऽपि किं ब्रवीषि? "न केवलमेतावत्, प्रियसखी पुष्पिणी च;" इति परित्याज्या किं मधुपवृत्तीनाम्? इत्युपहत्य। किम्? "अस्माकमप्युपालम्भः?" वसनपल्लवेन कुचकलसमाच्छाद्य सरभसमुत्तिष्ठन्तीं वसन्तकलिकामुद्दिश्य। तिष्ठ तिष्ठ तथैवास्तु। युष्मानुद्वेजयितुं किमस्मदागमनम्? निर्वर्ण्य सोल्लासम्।

नश्यद्वलित्रयनवीकृतरोमरेखं
वक्षोजभारवहनासहमध्यभागम्।
उच्छ्वासि नीविहननन्तव तन्वि! जीया-
दुत्थानमुन्नतनितम्बनिरुद्धवेगम्॥

पुनर्निर्वर्ण्य।

पादद्वयञ्च तव पल्लवनिर्विशेषं
वक्त्रञ्च वञ्चितमृगाङ्कमिदं त्वदीयम्।
कर्णातिलङ्घि नयनं कमलाभिरामं
त्रैलोक्यमोहनमिदन्तव रूपमेव॥

साचीकृतस्मितम्। कलत्राचारो वा कामचारो वा यत्किञ्चिदस्तु, त्वयाहं विहर्त्तुमिच्छामि। किं ब्रवीषि? "भवतु यः कश्चिदाचारः, महापुरुष! पुष्पिणीति जानन्नपि किमेवं ब्रवीषीति?" सवितर्कम्।

पण्यस्त्रीषु परस्त्रीषु पुष्पदोषो न विद्यते।

न तासु कुलदोषो वा, कुलस्त्रीणान्तु तावुभौ ॥

तत्पुंश्चिणीगमनं धर्म एव । किं ब्रवीषि ? "नन्त्वेव धर्मौ, नास्माकं, गच्छ गच्छ, सर्वतः संचरन्ति राजपरुषा इति ।" स्वगतम् । सुब्राह्मणि ! किमद्यापि ते धर्मानुरोधः ? प्रकाशम् । किमस्मान् राजापुरुषव्यपदेशेन भीषयसि ? यथेष्टं कथ्यताम् यदि रहस्यं, वयं साधयामः । वीणावति ! वसन्तकलिकामपवार्य्य । किं ब्रवीषि ? "सुविदग्धजनमूर्द्धन्य ! किमन्यत्कथ्यते रहस्यं, भवन्तमेषा वद्धाञ्जलिर्विज्ञापयति, श्वः परश्वो वा मयि स्नातायामागन्तव्यमिति ।" सानन्दम् । यदि प्राणवन्तो वयमनङ्गव्यथां निस्तीर्य्य, सत्यमागच्छामः । सवितर्कम् ।

कामुककालभुजङ्गीं कन्दर्पोद्यानसारङ्गीम् ।
कथमिह कनकनिभाङ्गीमेनामङ्गीकरोमि तन्वङ्गीम् ॥

वीथीमवतीर्य्य परिक्रामन् पुरोऽवलोक्य सकौतुकम् । विकटपदविन्यासमुखरलोहनूपुरः कर्णलम्बमानधत्तूरकुसुमः कक्षनिहितभुजङ्गपेटिकः करकलितकालायसवलयजातो विविधौषधरसकषायगन्धिकलेवरः साटोपरचितविविधदेशभाषामुखरः कश्चिदाहितुण्डिक इतएवाभिवर्त्तते । साश्चर्यम् ।

करेण बद्धौषधकङ्कणेन कृताञ्जलिः सन् गुरवे नरेन्द्रः ।
विभावयन्नात्मनि वैनतेयं भुजङ्गमाकर्षति पेटिकायाः ॥

सभयकौतुकम् ।

फूत्कारमुद्गिरति भूतलमेव हन्ति
मूर्ध्ना मुकुन्दपदपङ्कजमुद्रितेन ।

भोगे हृतः पुनरुदञ्चितपूर्वकायः।
कोपेन पश्यति नरेन्द्रमहो भुजङ्गः॥

भुजङ्गनिर्वर्ण्य।

अयि भुजग! महेशो भूषितस्त्वत्कुलीनै-
रपि वहसि धरित्रीमात्मनो मौलिभागे।
किमपरमिह लक्ष्मीकामिनस्त्वं हि शौरेः
सुरतकलहलीलासाक्षिणी केलिशय्या॥

तावदेनं मोचयामि। भो भो माहेश्वर भुजङ्गोपजीविन्!

कण्ठे हारो मणिविलसितः कङ्कणं च प्रकोष्ठे
मञ्जीरश्रीश्चरणकमले मालिका मौलिभागे।
शम्भोरित्थं सकलमपि सङ्कूषणं पन्नगोऽयं
भूयोऽप्यासीत् त्रिपुरविजये प्रस्तुते चापमौर्वी॥

तदेवं युस्मत्स्वामिनः परिकरभूतस्ततो मुच्यतामयं महानागः। यत्किञ्चित्पारितोषिकन्ते दास्यामि। आकाशे लक्ष्यं बध्वा। किं ब्रूथ? "न मोचनीयोऽयमस्मद्रोमावलीकान्तिचौरो भुजङ्ग इति।" सोत्प्रासम्। स्वभावः खलु भवतीनां भुजङ्गनिरोधः, तद्बध्यतामयञ्चौरः। शैशवेऽपि साधारणस्त्रीणामसाधारणी खलु व्यवहारवैदग्धी। पदान्तरङ्गत्वा। कथमत्रैव कन्दुकविहारमातनोति तरलहारा हारावली? एषा खलु।

बध्नाति केशनिचयं श्लथमाल्यबन्धं
स्थाने निवेशयति भूषणमन्तरन्तः।

कालेयपङ्कतिलकञ्च करोति भाले
चित्राण्यथापि मणिकन्दुकताड़नानि ॥
गोमुत्रिकासु कुरुते भुजगस्य लक्ष्मीं
चक्राकृतिं भजति मण्डनकल्पनेषु ।
रेखाकृतिं व्रजति संप्रति वीथिकासु
चित्राणि हन्त मणिकन्दुकचेष्टितानि ॥

तावदनया संलपामि अनवरतम् । हारावलि ! मुखकमलमाघ्रातुमुत्पतन्तङ्कन्दुकम् किन्ताड़यसि ? किं ब्रवीषि ? "भवादृशोचितं वदनकमलमाघ्रातुं कोऽसौ पतित इति ?" साधु हारावलि ! साधु ! चिरं निर्वर्ण्य ।

संवीक्ष्य कन्दुकविहारसमाकुलाया
धन्यान्यमूनि मणिकुण्डलताण्डवानि ।
तानि स्मरामि तरलाक्षि ! निरङ्कुशानि
भोग्यानि ते सुकृतिभिः पुरुषायितानि ॥

किं ब्रवीषि ? "नायमवसरस्ते नर्मालापस्य, गच्छ गच्छ कन्दुकविहारस्य किमन्तरायोऽसीति ?" तर्हि गमिष्यामि । पुरोऽवलोक्य सपरिहासम् ।

कक्षे वहन् किमपि पुस्तकमात्तदण्डः
प्रत्यङ्गुलीविवरभासुरदर्भजालः ।
कोऽप्येष जीर्णवसनः कुटिलोर्द्ध्वपुण्ड्रो
वेश्यागृहं विशति निस्त्रपमग्रजन्मा ॥

सपरिहासम् । समस्तपौरजनखलिवाचको दाक्षिणात्यो देवराजभट्टोऽयमुत्तमदानार्थं परिभ्रमति । सखेदम् । अय-

मित्थं संचिनोति, अस्य भार्य्या तु सर्वमन्यस्य दत्त्वा व्यभिचरति।

श्रुतिमभिनीय।

हर्म्याग्रेष्वनुकलघट्टितो गृहाणा-
मास्कन्दन्निव हरिताश्च सन्धिबन्धान्।
निर्वलः कथमपि निर्गतो गवाक्षा-
द्वीथीषु प्रसरति पौरघोष एषः॥

परितोऽवलोक्य। आः कष्टम्।

पलायन्ते केचित्पथि शिथिलधम्मिल्लवसनाः
प्रलीयन्ते केचिद्भवनवलभीभित्तिनिकटे।
पतन्त्यन्ये भूमौ भयपरवशैरङ्घ्रिभिरमी
मनः कम्पं धत्ते मम च तव कश्चिद्व्यतिकरः॥

किन्निमित्तमिति तत्त्वतो न कश्चिज्जानाति। केवलं सर्वे धावन्तमनुधावन्ति। ससम्भ्रमम् करसंज्ञया कलकलन्निवार्य्य तोत्रमादाय त्वरितमाधावन्नाधोरणः क्रुद्धः किं ब्रवीति? "रे रे पौराः पलायध्वं गन्धद्विपो गन्धद्विप इति।" सभयकौतुकमग्रतोऽवलोक्य।

मन्दं प्रयाति मदविक्लवमीक्षमाणो
मार्गं परिभ्रमति याति निवृत्य भूयः।
वेगेन धावति विलोक्य जनं पुरस्ता
द्धावन् परिभ्रमति गर्जति गन्धहस्ती॥

आकाशे सभयकौतुकम् अग्रतोऽवलोक्य लक्ष्यं बध्वा। मदनमञ्जरि! किं ब्रवीषि? "सोऽयं कुञ्जरापसदः किमस्मानुपधावतीति।" सोत्त्रासम्।

कुचकलशविलासैः कुम्भलीलां वहन्तीं
विरचितकरशङ्कामूरुणा मन्थरेण ।
मदपरवशमस्मिन्गह्वरे सञ्चरन्ती-
मनुसरति गजस्त्वामात्मनो हस्तिनीति ॥

सोद्वेगम् ।

सन्निगृह्य चरणेषु नोदनात्ताडयन् भुवि पलायितपौरान् ।
कन्धराकषणकम्पितसौधो मत्समीपमुपसर्पति हस्ती ॥

ततः स्थातुमयुक्तमस्माकम् ।

कुपितं च महीपालं कुञ्जरं च मदालसम् ।
अतिदूरे परित्याज्यमामनन्ति मनीषिणः ॥

साश्चर्यम् । अस्य निरङ्कुशविहारिणः पुरतः स्थित्वा वि
मपि भावयन्नाधोरणवृद्धः किं ब्रवीति ? "रे रे निषादिनः
सिंहपटशृङ्खलसिंहमुद्रया तावदेनं स्थिरीकरोमि, निगृ
हीतमागत्य दन्तयोः सिंहपटं सङ्कलय्य शृङ्खलया चरणयो
निबध्य च निःशङ्कमारुह्य कारागृहं नीयतामयं दुष्ट-ग
इति" साधु यान्त्रिक! साधु ।

कुम्भेन कुचसौभाग्यचोरमेनं मृगीदृशाम् ।
युक्तं कारागृहन्नेतुं कृत्वा निगलबन्धनम् ॥

कतिचित्पदानि गत्वा स्तुतिमभिनीय, सादरं शिरस्यञ्जलि
घटयन् ।

दृप्यद्दानवदोर्विवर्त्तितमहामन्थानशैलस्थली-
घोराघातविघूर्णदर्णवपयःकल्लोलकोलाहलः ।

श्रीमत्कुञ्जरशैलशेखरमणेर्देवस्य काञ्चीपते-
र्मन्दं मन्दमुदञ्चितोऽयमधुना मध्याह्नशंखारवः ॥

सरभसमुद्धृत्य चरणमूर्द्ध्वमवलोक्य। कथमयमवलम्बित-मम्बरतलमध्यवर्त्ती सम्वृत्तो विकर्त्तनरथः ? अद्य खलु।

विदलयति शिरो मे भानुरुद्धं मयूखै-
र्दहति पदमधस्तान्मेदिनीपांसुजालैः।
द्वयमिदमतिशीतं दृश्यते दुर्निवारं
मनसि यदयमुच्चैर्जृम्भते मन्मथाग्निः ॥

पुरोऽवलोक्य। महानयमुत्सवो लोचनयुगलस्य। यदिदानीम्,

वलान्नूपुरमञ्जुनादमुखरं निर्गत्य लीलागृहा-
दुष्यन्दिकुरङ्गनाभितिलकैरुद्भासिफालस्थलाः।
क्रीडाकृत्तनवातपत्रमतुलं चेलाञ्चलैरुच्छ्रिते-
र्मन्दं मन्दमिमाः प्रयान्ति सुदृशो मध्याह्नसेवोत्सुकाः ॥

सनिर्वेदम्।

अम्भोजबन्धुरिति भानुमिमाञ्च भूमिं
सर्वंसहेति कथयन्ति मृषैव लोकाः।
वक्त्राम्बुजं ग्लपयति प्रथमो वधूना-
मासां परा न सहते चरणार्पणञ्च ॥

कथमस्मत्प्राणापहारिणी हारिणी ? किं ब्रवीषि ? "धूर्त्त! त्वमातपे तावद्गच्छ, विश्राम्यतां गृह एवेति।" सोत्प्रासम्। त्वदर्थमनुभूतकामानलस्य मे कोऽयमातपो नाम ?। श्रुतिमभिनीय।

चरति बन्धूकबन्धुरे कमलबन्धौ, मन्दमन्दमपहृतयुवतिमाने मदनकृतबहुमाने वहमाने मलयगिरिपवमाने, पण्यवीथिकायां जातिचम्पकादिपुष्पाणि तरुणकेतकीदलद्राघीयांसि ताम्बूलीदलानि च समादाय चमत्कारिभिरुदारवेषैरशेषभाषाभोगीतिनीतिचतुरैः साट्टहासमन्योऽन्यमाकलितकरतलास्फालनैः पीठमर्दविटचेटविदूषकप्रायैः कतिपयैः सवयोभिः सहायमपि चरति वेश्यावीथ्याम्।

सौधस्थले चरन्ती चरणसमालोलचारुमञ्जीरा।

कापि कमनीयमूर्त्तिः कनकशलाकेव कामिनी दृष्टा॥

सपुलकोत्कम्पम्। तत्स्मरणमद्यापि मां व्यामोहयति।

तिष्ठन्तु सर्वेऽपि तदावयोस्तन्मु ऊमुं खालोकनबद्धलक्षणाः।

मुहुरन्तःकलहायमानाः परस्परं सम्मीलिताः कटाक्षाः॥

वयस्य! किं तदापि गोप्यमस्ति? ततः कथङ्कथञ्चिन्निवाससमागत्य ताम्बूलादपि विषतरुपल्लवानि बहु मानयन्, आहारादपि हालाहलमात्मानुरूपमाकलयन्, निष्ठुरप्राणभाराक्रान्ततया शरीरमपि धारयितुमक्षमः, प्रतिक्षणमतिविक्लवःकलामात्रमपि कल्पकोटिवदतिवाहयितुम्, अभिनिवेशेन तेषु तेषु मनोहरेषु दीर्घिकास्थानेषु धाराद्दष्टिर्गतघन इव पिशाचाविष्ट इव तिरश्चामपि दयनीयावस्थः परिभ्रमन्,

वीणावादेन गोष्ठिकासु विम्टशन् वाणीम्मधुस्यन्दिनीं

क्रीडासौधगतानि तानि कलयन् दृष्ट्वा च हंसीकुलम्।

कोकद्वन्द्वविलोकनेन कुचयोर्युग्मञ्च तस्याः स्मरन्

न क्वापि स्थितिमन्वभूवमिति तच्चिन्ताकुलः सर्वदा॥

गोप्यमस्ति ? कदाचिदहं नगरावलोकनकौतूहलेन सौधस्थले चरन्ती केनापि कमनीयवेषेण विलासिना कनकमृगेण जानकीव हृतचित्तास्मि । नाहं नाम जानामि, नापि कुल देशौ, अपि तु एतावदेव जानामि ।

नवयौवनकुञ्जरस्य मन्ये मदलेखेव मदालसस्य यूनः ।
मुखचन्द्रमसः कलङ्करेखा भवति श्मश्रुपरम्परा कपोले ॥

न्यरूपि चास्य भावोऽपि, सोऽयमस्मिन्नगर एव स्यात् । येन हि,

परिवृत्य मुहुर्विलोकयन् मां प्रणयस्यन्दिभिरुत्सुकैरपाङ्गैः ।
चरणैरगमत् कथं कथञ्चिद्विरहैर्विस्मितमार्गसन्निवेशैः ॥

यदि शक्नोषि तमन्विष्यानेतुं, मम प्राणास्तिष्ठन्तीति" वदन्त्येवं पादावग्रहीत् । सा च "कामिनीनां सन्देशमन्तरेण कामिनो न विश्वसन्ति" इत्युक्ता "सकलपुरुषमौलिरत्नाय तस्मै किमन्यत् सन्देष्टव्यम्" इत्युक्तमाङ्गान्मौलिरत्नमादाय "तमेनमेवं ब्रूहि" इति दत्त्वा मां प्राहिणोत् । तदहं दिष्ट्या भवन्तमिहैवोपलब्धवती । सा चेत् इयता कालेन नूनमुन्मादिनी स्यात् ? तद्यथा तद्गुरवो न जानन्ति, तथैव तत्प्राणान् प्रतिष्ठापयितुं भवानेव प्रमाणमिति ।" तदहमाकर्ण्य क्षणं विचार्य कर्णे ताम् "एवमेवम्" इत्युक्त्वा प्राहिणवम् । वयस्य ! किं नाम दुष्करं प्रज्ञायाः ? तज्जनकेन लक्षेश्वरेण विरहवेदनावशेनोन्मादिनीं तामविज्ञाय "महाभूतग्रहग्रस्ता" इति पर्याकुलेन "मत्कन्याश्रितं महाभूतं यो निवारयिष्यति, तस्मै धनार्द्धं प्रयच्छामि" इति प्रदर्शितेषु विविधमन्त्रतन्त्रेषु सा न

स्वेति ?" साधु रे साधु ! माननीयः खलु भवान् पद्यबन्ध-चातुर्य्येण।

सीत्कारगर्भमधुरं स्वयमेव दत्तं
जेता यदि त्वमनुभुङ्क्ष्व मदालसायाः।
आलोलहारमणिकुण्डलमन्यथा चेत्
अस्या लभस्व पुरुषायितमायताक्ष्याः॥

पदान्तरं गत्वा पुरोऽवलोक्य। अहो! रमणीयता नयनपिधाने कौतुकस्य, यदेष चतुरङ्गविहारिणीम्।

मूकीभूतमुखीं विधाय नयनस्पन्देन दूरात्सखीं
पश्चान्मन्दमुपेत्य पाणियुगलेनाच्छादयन्त्या दृशौ।
अङ्केस्तत्क्षणजायमानपुलकैर्जानन्नपि प्रेयसी-
मस्याः सस्पृहमाम्रपल्लववयवान् आख्याति नाम्नां युवा॥

पुरोऽवलोक्य। कथममौ वसन्तसेनायास्ताम्बूलकरण्डवाहकस्ताण्डवमुखरमायाति। किं ब्रवीषि ? "त्वर्य्यतां त्वर्य्यतां स्वामिन्! किमद्यापि विलम्बेनैवं समाहितविशेषोपकरणा देवी भवन्तमेव प्रतिपालयतीत्यहमागतोऽस्मीति।" कथय रे को वा विशेषो रङ्गस्य? किं ब्रवीषि? "कोऽयमतः परं विशेषो नाम? सोऽपि षोड़शसहस्रान्तःपुरविहारधूर्त्तो वरदराजः करिगिरिशिखरादवतीर्य्य स्वयमेव कल्पितलीलाविलासवेषः सकलरसिकजनधौरेयतामवलम्ब्य माल्यादिभिरागतान् सम्भावयन् विलासमण्डपमध्यास्त इति?" तच्छ्रं-

भ्रमितः प्राप्तोऽस्मि । पुरस्तादवलोक्य । अहो ! रमणीयता मण्डपस्य, यदिदानीम् ।

सम्भावितं सपदि हर्म्यतलं विमानै-
र्द्वारं निखातकदलीयुगलाभिरामम् ।
स्तम्भावली च रुचिरा विमलैर्दुकूलै-
र्वर्ण्येत हन्त वचसा कथमस्य लक्ष्मीः ? ।

वामतोऽवलोक्य साश्चर्यम् ।

गण्डस्थलस्फुरितकाञ्चनकर्णपत्रं नासाविलीननवमौक्तिकशोभनीयम् ।
आबद्धकञ्चुकमलङ्कितमध्यभागमायाति वृन्दमिदमान्ध्रविलासिनीनाम् ॥

किं ब्रवीषि ? "स्वामिन् ! न केवलमेकस्मादन्येभ्योऽपि देशेभ्यः समागताः विलासिन्यः पश्य ।

केशान्तरालगतकेतकपत्रजालं कस्तूरिकाकलितकोमलगण्डमूलम् ।
विन्यस्तकुङ्कुमविशेषकमुत्पलाक्षं कर्णाटयौवतमिदं कमनीयवेषम् ॥

स्वामिन् ! इतो दीयताम् दृष्टिः ।

मुक्ताकञ्चुकसंछन्नाः पाण्ड्यनारीपयोधराः ।
मेरुमन्दरविन्ध्यादीन् हसन्तीव महागिरीन् ॥"

किमिदं परं कौतुकं रङ्गमण्डपस्य ? "पश्चिमभागमवलोकयतु स्वामी ।

कर्णोत्पलं नयनकान्तिभिरेव पीतं
गात्रप्रभासु कनकाभरणं निमग्नम् ।

बिम्बाधरस्य रुचिभिः पिहिता च लाक्षा-
लाटीषु हन्त लघुभूषणमेवमासीत् ॥

एवमनेकदेशादागता विलासिन्यो वर्णयितुं न शक्या इति" साधु सखे! पटीयानसि। पश्य।

कल्पितचन्दनतिलकं कर्णपरिस्फुरितकनकताटङ्कम्।
कवलयति मानसं मे कान्तं कर्णाटकामिनीवदनम् ॥

नेपालीगण्डपालीषु कस्तूरीपङ्कबिन्दवः।
वदन्ति मदनेभस्य मदनिष्यन्दिनीं दशाम् ॥

सखे! सहैव समागच्छ, समाजं प्रविशावः। पुरोऽवलोक्य। शिरस्यञ्जलिं कुटयन्। पश्य। य एष सभानायकत्वेन सिंहासनस्थोऽस्ति गिरीशो भगवान्।

भुवनानि विमोहयन् पुरस्तादपुषा सोऽयमुमाविशृङ्खलासी।
मदनोपनिषद्रहस्यविद्यां यमुनासीमनि वक्षवाङ्गनानाम् ॥

ससम्भ्रमं पश्चादवलोक्य। सखे! किमर्थं विलम्बितोऽसि? पश्य। तत्रभवता वरदराजेन सबहुमानमाहूय स्वकण्ठादवमुच्य मृगमदस्यन्दिनीं सौगन्धिकमालां स्वाङ्गोपलालितमङ्गरागञ्च दत्त्वा सम्भावितोऽस्मि। समन्तादवलोक्य।

पद्मद्वये कल्पितपङ्क्तिरेषा सभा हरिन्नायकमुद्वहन्ती।
विराजते मौक्तिकयष्टिरस्याः रङ्गश्रियः कण्ठगतेव रम्या ॥

किं ब्रवीषि? "सा दृष्टा वसन्तमहोत्सवव्याप्टता वसन्तसेनेति" सखे! किन्न पश्यसि।

समीक्ष्य मां सस्मितमञ्चिकाभ्यैः समीपनिर्दिष्टनिवासभूमिः ।
करोल्लसत्काञ्चनवेत्रयष्टिः करोति रङ्गस्थितिमायताक्षी ॥

तत्रैवोपविशामः । किं ब्रवीषि ? "गच्छामि कार्य्यान्तरकरणाय, गृह्यतामयं ते प्रणयसुहृत्सङ्गीतशेखर इति ?" तर्हि गच्छ सङ्गीतशेखर! अनुनीय शयनं सकृदपि आरोपिता किमभिनवयौवनारम्भकन्दलित मन्दाक्षमन्दायमानमनोत्सवानन्दा मन्दाकिनी । किं ब्रवीषि ?

"कुर्य्यां प्रसाधनविधिं कुचयोः सलीलं
किञ्चिन्नखैरधिकमुत्पुलका च बाला ।
सीत्कारमातनुत हन्त स एव नान्दी
कन्दर्पकेलिकलहाद्भुतनाटिकायाः ॥"

सखे ! सम्प्रति किं वर्ण्यतेऽस्या रतिरहस्यसौभाग्यम् ।

पश्यन्तीं परिणामकेलिषु मुहुर्निःशङ्कमालिङ्ग्य तां
प्रोत्कूजत्कलमग्रहीषमधरं स्पर्द्धावती साप्यभूत् ।
नाहं वेद्मि न वेत्ति सा च दयिता तत्रावयोश्चेष्टितं
शय्या वेत्ति न वेत्ति वा स तु कुतः संग्रामलोलः स्मरः ॥

इति सकौतुकम् । पश्य सखे ! वामभागं वसन्तसेनायाः ।

कैषा का च न योषा भूषामणिकिरणभूषितैरङ्गैः ।
सन्ध्यारागविमृष्टा संदृष्टा भवति चन्द्ररेखेव ॥

किं ब्रवीषि ? "किमद्यापि न जानासि सा खलु त्रिलामपुरादागतविशालाक्षी सकललोकलोचनानन्दचन्द्ररेखेति" ।

स्मरणमभिनीय तर्हि शुम्भ: । नृत्यगीतवाद्यादिषु महाविदग्धेति निरतिशयनिखिलसम्भोगदायि गम्भीरमस्यास्तारुण्यम् ।

आनङ्गीमधिगन्तुमिच्छति दशामस्याविलम्बं क्रमा-
दालापो विरसीकरोति मधुतामाहारवार्त्तामपि ।
सन्नाहः स्तनयोरयं न सहते चापोन्नतिं शाम्भवीं
व्यापारो नयनस्य वाञ्छति हरेराद्यावतारश्रियम् ॥

कथं साम्प्रदायिकैरङ्गनेपथ्यमुपक्रान्तमेव ।

तन्त्रीं केचन बोधयन्ति नखरैर्मञ्जुस्वरोद्गारिणीं
मायूरीं रचयन्ति मर्द्दलमुखे मालां परे मूर्च्छनाम् ।
शङ्खं केचन पूरयन्ति कतिचित्संप्राप्तमौनव्रता
वंशीं केचन नादयन्ति च परे कर्णोचितां माधुरीम् ॥

ससम्भ्रमम् । साधु विनयातिशय ! साधु ।

निर्विघ्नदम्भतरङ्गैः श्रवणमाशु तन्त्रीरवैः
प्रपञ्चपरिमोहनं किमपि गीतमुज्जृम्भते ।

ऊर्द्ध्वमवलोक्य ।

अयञ्च पुनरञ्चलं पुनरमुष्य सम्भावय-
न्नुदञ्चति शनैश्शनैरुपरि कोऽपि पुष्पाञ्जलिः ॥

नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । चिराय चरितार्थञ्चक्षुः ।

उत्क्षिप्तां विरचय्य बाहुलतिकामुच्चैः क्वणत्कङ्कणां
पादौ नूपुरमञ्जुनादमुखरौ पर्य्यायतस्तन्वती ।

दूरोद्भासितकौतुकस्य सहसा दुर्लक्ष्यवेषाकृति-
र्नेपथ्यान्तरितेव निश्चलयते नेत्राणि शातोदरी ॥

कथमपनीतमेव नेपथ्यम् । पश्य तावत् ।

कल्हारपत्रोज्ज्वलकेशपाशं गाढावबद्धस्तनकञ्चुलीकम् ।
अङ्गं नवार्द्रांशुकशोभनीयमाभाति रङ्गोचितमङ्गनायाः ॥

सङ्गीतशेखर । सकृदपि सम्भावयते मित्रसौभाग्यं यदि-दानीम् ।

चित्रलिखितेव बाला रेखासौभाग्यनिश्चलैरङ्गैः ।
कलयति हि मानसम्मे सञ्चितमनुरागशंसिभिः पुलकैः ॥

निकषोपलः खलु भवान्नृत्यविद्यायाः ।

मूर्त्तानुद्गिरतीव लोचनमिदं हावान् जगन्मोहना
वाख्यातावपि लोलनूपुरतया पादौ च तालक्रमात् ।
अध्यक्षानिव कल्पयन्त्यभिनयैरङ्गानि चार्थान्नवान्
कण्ठेनोद्गिरतीव काममपि सुधां कर्णोपभोगोत्सुकाम् ॥

सकौतुकम् । कथमेषा विविधकलोचिता ?

दर्शितबकुप्रयोगा स्थिता रङ्गे कलाचिता तन्वी ।
पश्यति हि मां कटाक्षैः पुलकितकन्दर्पवीरभुजदण्डैः ॥

चन्द्रं कलङ्करहितं, शफरद्वयञ्च निर्लोयमन्धतमसञ्च सुगन्धि तन्व्याः ।
वक्त्रच्छलेन भुवि रूढवता विधातुर्वर्ण्येत, केन करकौशलमद्भुतन्तत् ? ॥

साश्चर्यम् । किं ब्रवीषि ? "सम्भावयति भगवान् ! वरद-राजो दृष्टदिव्यनृत्यगीतोऽप्यनेन नृत्यगीतादिना सन्तुष्टः ।

त्वद्देवीभोगलालितैर्दिव्याभरणादिभिर्वासन्तिकामिति ?" ।
तर्हि गच्छामि। अयमेवावसरः प्रेयसीं सम्भावयितुम्।
सलीलमुपसृत्य। अस्तु कुशलं प्रेयस्यै वासन्तिकायै।

न परं रूपलावण्यैस्त्वया मूर्ध्नि मृगीदृशाम्।

विद्ययापि विशालाक्षि! विन्यस्ता वामपादुका॥

किं ब्रवीषि? "पण्डितः खलु भवान् तृणमपि स्तूणी कर्त्तुम्। भवादृशां बहुमानमन्तरेण नास्ति मे विद्याकलिकेति?"। सशिरःकम्पम्। विनयः खलु भूषणं विद्यायाः। वर्णनीयं किमेतद्वासन्तिकायाः तथापि ब्रवीमि। चोल-केरल-नेपाल-मालव-मगध-कलिङ्ग-कर्णाटकप्रभृतिविविधदेशागतविटनिकरसङ्कीर्णसकलविद्यारसिकजन्मभूमिरपि त्वया दासीकृतैव रङ्गस्थली। अपवार्य्य। सखि! वसन्तसेने! दिष्ट्या वर्द्धसे वासन्तिकामहोत्सवेन। सस्मितं हस्ते गृहीत्वा। किं ब्रवीषि? "भवति स्थिते का नामाहं वासन्तिकामहोत्सवस्य?" विदितसकलवेदितव्यस्य, न किञ्चिद्वक्तव्यमस्ति। तथापि ब्रवीमि, सर्वं शासनपूर्वमेव वारसुन्दरीरभिनयन्त्कुर्वन्ति त्वयापि वासन्तिकायै नटनर्तकविटविदूषकसमाजेऽस्मिन् किमपि शासनं दातव्यमिति विभाव्य सस्मितं तथा करोमि। समन्तादवलोक्य। कथं लिखितमेव सामाजिकैः। किञ्चिदवधार्य। स्वस्ति समस्तभुवनैकवीरहरिहरहिरण्यगर्भवशीकरणवामाङ्गनावक्षःस्थल-स्थापितजयस्तम्भशम्बरभिदि सार्वभौमपदमनुभवति मधुरधनुषि मकरध्वजे मधुमासपौर्णमास्यां काञ्चीपुरीवास्तव्यः शृङ्गारशेखरो वासन्तिकायै कमलपत्रमर्पयति।

मासान् सप्त ममेयमस्तु दयिता दास्यामि चास्यै घृतं
दीनारान् प्रतिमासमम्बरयुगं नित्यं घृतं वीटिकाः।
आमोदं कुसुमं च वाञ्छितमसौ मध्येऽन्यमोहेत चे-
द्दत्त्वा तद्द्विगुणं कलत्र ! तु पुनर्मासानियं सप्त च॥

इत्थं कृतं शृङ्गारशेखरेण। इत्थमवगतं रागवर्द्धनेन। एवमनुमितं कुसुमसौरभेण। एवमवबोधितं रतिवल्लभेन। एवमुभयेच्छा लिखितमिदं चित्रलेखेन निरवद्यमिदं सम्यक् परिपाल्यताम्। इदमपि लिखितं पुरा मे वल्लभाया वासन्तिकायाः किमपि लौकिकमेव। आस्तामपरं कलासु वैलक्षण्यम्। जनान्तिकम्। द्यूते चौर्य्ये निष्प्रतिद्वन्द्वोऽस्मि पञ्चषपञ्चैरेव पुरमशेषं पुराणखर्वशेषं विधाय कनकवर्षेण भवनं ते पूरयिष्यामि। पत्त्रञ्चैतत्परिपालय। किं ब्रवीषि? "भाव! किमन्यदाशास्यम्।

यौवराज्यमनङ्गस्य युवयोर्नवयौवनम्।
इदानीमस्तु साम्राज्यमिदमव्यायतेप्सितम्॥

तद्गच्छ यथेष्टं विहर वासन्तिकया सहेति।" सानन्दम्। परमनुगृहीतोऽस्मि। परिवृत्य वासन्तिकमाश्लिष्य। अद्य खलु निष्कण्टमनङ्गसाम्राज्यं; निर्वर्ण्य। सोत्प्रासम्। सुगात्रि!

सम्प्रति हि।

पूर्वन्नाभीसरसि पतिता पूरिता कान्तितोयैः
पश्चान्मध्ये त्रिवलिविषमे प्रस्खलन्ती क्रमेण।

प्राप्ता भूयस्तनभरमितः प्राप्तकामा सुखन्ते
कण्ठेलग्ना मृगमदमिलत्कर्दमे दृष्टिरास्ते ॥

सस्मितम् । सुभ्रु ! किमेतेन साचीकृतविलोकनेन । सत्यमागच्छामि । शपामि ते कुचकलशेन । परिश्रान्तोऽस्मि । परिणतो वासरश्च । पश्य पश्य । सोऽयमवलम्बितमम्बिकारमणपटुतरनटनहस्तविस्रस्तकनकडमरुकविडम्बो गगनतलविहरदमरपुरवारयुवतिकरकमलगलितरामणीयकमणिकटककान्ति-मन्दाकिनीविकटतटविलसदुटजविबुधगुरुवितीर्णसायन्तनसमयनियमाञ्जलिसलिलसहपतिततपनीयारविन्दसन्देहवाहिनीनिरवधिकतरङ्गितनिखिलमङ्गलारम्भभवदीयरङ्गोत्सवदर्शनकुतूहलागमनवेगविभ्रष्टविद्याधरवरवर्णिनीवर्णनीयसुवर्णवर्णपचानुकारी परिसरचरदरुणपुरवरलघुचटुलचरणमणिकटकविस्फुरकिरणकदम्बचुम्बित इव समापतदपरिमितरजनीचरसुभटनिशितशरविदलितनिजतनुगलित रुधिरनिकुरुम्बकरम्बित इव रुणकठोरकलाभिघातपरिकुपितजवननिजतुरगखुरधूलीपालीकवलित इव सरभसपतितकटकतटघनरवरथचरणघनरवनिशमनसुखनिष्कम्पशवरकुलमवतरति चरमगिरिवरनितम्बमम्बरतलादंशुमाली ।

तव नृत्यमहोत्सवं विवक्षुर्वरुणान्तःपुरवामलोचनानाम् ।
मणिदर्पणमण्डलानुकारी भजते पश्चिमशैलमंशुमाली ॥

सन्ध्याताण्डवचण्डचण्डपरशुप्रारब्धभीमभ्रमी
भग्नस्खलत्कपर्दवासुकिफणामाणिक्यशङ्कावहम् ।

मग्नं पाथसि पश्चिमस्य जलधेर्मार्तण्डबिम्बं ततो-
ध्वान्तैर्भूतगणैरगाहि भुवनं मन्ये तदन्वेषिभिः ।

समन्तादवलोक्य । नतोदरि ! तव वृत्तान्तमनुकरोति वासवीयं पश्य ।

आनीताङ्कुरपल्लवैरपनयन्नच्छान्तमःकञ्चुली
माशां सम्प्रति वासवीमनुभवन्नक्षीणरागः शशी ।
अस्याश्च स्तनसङ्गिनीमिव वहत्यङ्केन कस्तूरिका-
मालिङ्गत्ययमादरेण रजनीमर्द्धोन्मिषत्तारकाम् ॥

किञ्च ।

प्रपाङ्के सन्नद्धे भरत इव सन्ध्यायवनिका
तिरोभूत्वा पुष्पाञ्जलिमिव विकीर्योडुनिकरान् ।
कलं गायन्तीभिः कुमुदवनभृङ्गीभिरधुना
नभोरङ्गं प्राप्ता विहरति निशावासिकवधूः ॥

तदहं भुक्त्वा गृहीतताम्बूलस्य भवनमेवागच्छामि ।

तन्वङ्गि ! तरलापाङ्गं तव रागतरङ्गितम् ।
आलोकनमिदं जीयादनङ्गकुलदैवतम् ॥

किं ब्रवीषि ? "वसन्तसेनायास्तत्तदभिमतवस्तुभिः स विलासिनः सम्भाविताः । तेषामग्रे सम्भावनीयस्य भवतः कि वा प्रियमिति ?"

शृङ्गारशेखरः । कलभाषिणि ! एतदेव प्रियम् । यतः

कृत्वैव वामचरणं कृतमत्सराणां
चूडापदे सकलवारविलासिनीनाम्।
सम्भावितासि वरदेन महासभायां
चिह्नैरनन्यसुलभैः सितचामराद्यैः॥

किञ्च।

कटकेषु जयन्तु भूपतीनां कवयः काङ्क्षितकल्पपादपानाम्।
वचसां रसपानदिव्यगन्धैर्मधुनिष्यन्दमनोहरैर्निगुम्फैः॥

तथाप्येतदस्तु भरतवाक्यम्।

अनपेक्ष्य चरित्रमङ्गनानामधुना कामुकचित्तहारिणीनाम्॥
अनुरागमकृत्रिमं वहन्तीं चिरमुल्लोलपचित्तजन्मलक्ष्मीम्॥

काञ्चीपुरीमधिवसन् कमनीयभूमा
कामीव एष वरदः कमलालयायाः।
आकल्पयन्वसुमतीमनुकल्पमेनां
कल्पद्रुमो भवतु कश्चन मानवानाम्॥

इति निष्क्रान्तः।

इति वसन्ततिलकभाणः समाप्तः।
